

هنر میانرودان (بین النهرین)

هدف‌های رفتاری: پس از پایان این فصل از دانش‌آموز انتظار می‌رود که

بتواند:

- ۱- نحوه شکل‌گیری حکومت‌های میانرودان را شرح دهد.
- ۲- شکل ساختمانی معابد سومری‌ها را شرح دهد.
- ۳- هنر آکد را شرح دهد.
- ۴- خصوصیات هنر حجاری آشوری را توصیف کند.
- ۵- خصوصیات هنر بابلی را توصیف کند.
- ۶- تفاوت هنر بابلی و آشوری را توضیح دهد.
- ۷- خصوصیات تندیس‌های تل‌اسمر را شرح دهد.

۱- تاریخ مردم میانرودان

در حدود ۶۰۰۰ سال پیش از میلاد دشت‌های جنوب میانرودان (جنوب کشور عراق) که برای کشاورزی مناسب بودند، توسط مردمی کشاورز که از مناطق شرقی (ایران) آمده بودند اشغال شد. به دلیل عبور دو رودخانه دجله و فرات و اراضی حاصلخیز، روستانشینی در این ناحیه به سرعت رشد یافت. حدود ۳۵۰۰ پیش از میلاد برخی از روستاها مانند اریدو^۱، اور^۲ و... به دلیل بهبود سیستم کانال‌های آبیاری، توسعه تجارت و افزایش جمعیت، وارد عصر شهرنشینی شدند و کم‌کم دولت شهرهایی^۳ را تشکیل دادند. در حدود ۲۹۰۰ پیش از میلاد، اتحاد نسبی تعدادی از این دولت شهرها منجر به شکل‌گیری حکومت مردمی شد که خود را سومری می‌نامیدند، اندکی بعد مردمان دیگری که سامی‌نژاد بودند بر سومری‌ها غلبه کردند و حکومت اگد^۴ را به وجود آوردند. سپس اقوام دیگری که آن‌ها هم سامی‌نژاد بودند بر میانرودان مسلط و در جنوب کشور بابل و در شمال کشور آشور را تشکیل دادند. این دو کشور برای تسلط بر تمامی میانرودان، همواره با هم در جنگ بودند. افزون بر این، میانرودان همواره با تهاجم اقوام همسایه روبرو بود که برخی در مواقعی بر آن‌ها مسلط می‌شدند. سرانجام حکومت آشور و بابل به دست مادها و هخامنشی‌ها خاتمه یافت.

دولت شهرهای میانرودان در آغاز دارای وحدت نژادی و زبانی نبودند و نه تنها با هم بلکه با اقوام و دولت‌های همسایه ایلامی‌ها، ساکن کوه‌های زاگرس (غرب ایران) و شمال میانرودان در جنگ و جدال بودند. با وجود این مشکلات، آن‌ها مردمی سخت‌کوش بودند و یکی از تمدن‌های بزرگ جهان باستان را به وجود آوردند و سهم مهمی در ابداع خط و کتابت، ادبیات، قوانین، ریاضی، پزشکی، ستاره‌شناسی، معماری، پیکره‌سازی، نقاشی و... داشتند. مردم میانرودان به دلیل جنگ‌های داخلی و خارجی و نداشتن چوب و سنگ‌های معدنی و ساختمانی همیشه با مشکل روبرو بودند و تنها در زمان حاکمان قدرتمند آسایش را به خود دیدند. جنگ‌های داخلی و خارجی و مشکلات طبیعی (سیل ناشی از طغیان رودها) از همان آغاز بر اندیشه آن‌ها تأثیرگذار بود و باعث شد که آن‌ها جهان را ناپایدار و بی‌ثبات تصور کنند. این تأثیر در مذهب، ادبیات، معماری و هنر آن‌ها منعکس است، آن‌ها دریافتند که فقط مذهب می‌تواند عامل وحدت میان آن‌ها باشد.

شهرهای سومری که خداسالار بودند، به تدریج به دولت شهرهایی بزرگ تبدیل شدند که شاه-خدایی در رأس آن قرار داشت و امور جامعه در دست وی بود. معابد مهمترین نقش را در زندگی اقتصادی و اجتماعی مردم به عهده داشتند. سومری‌ها و اکدی‌ها در نیمه اول هزاره سوم پیش از میلاد، هنری را خلق کردند که پایه و اساس هنر دوره‌های بعد قرار گرفت. در تصور مردم میانرودان ارتباط خدا و شاه جدایی‌ناپذیر بود و این ارتباط سبب وحدت و هماهنگی بین معماری و دیگر هنرها

۱- Eridu

۲-Ur

۳- ناحیه‌ای با مرکزیت شهری که دارای استقلال سیاسی و مذهبی است (حاکم و معبد مستقل).

۴- Akkad

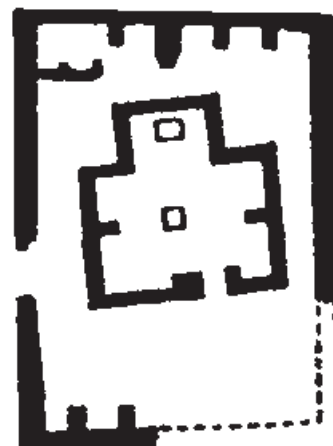
شد. در پی حوادث سیاسی پس از اکدی‌ها، بابلی‌ها در جنوب و آشوری‌ها در شمال قدرت را به دست گرفتند. هنر میانرودان در زمان فرمانروایی شاهان سومر و اکد به اوج قدرت رسید و پس از شکل‌گیری سلسله‌های بابل و آشور رشد فوق‌العاده‌ای پیدا کرد و به دو رشته هنر بابلی و آشوری تقسیم شد. عامل پیشرفت هنر آشوری، نقش فعال پادشاه بود که در حجاری‌های کاخ‌های آشوری به صورت داستان‌های مصور تجلی یافت. این حجاری‌ها صحنه‌های مذهبی، شکار و جنگ‌های پادشاهان را نشان می‌دهد و اوج شکوفایی آن در زمان حکومت آشور بانپال^۱ بود. ولی منبع الهام هنر بابلی، مذهب بود و در دوره بابل جدید به اوج خود رسید و از بسیاری جهات هنر عصر حمورابی^۲ (بابل قدیم) را زنده کرد. حکام بابل جدید مانند حکام سومری - اکدی مدافع صلح و سازنده معابد بودند و به جای نبردهای قهرمانی شاهان آشوری، فعالیت‌های مذهبی و ساخت معابد مورد توجه آن‌ها بود.

۲- هنر میانرودان

۱-۲- دوره پیش از سومر یا پیش از سلسله‌ها

نخستین بنای کشف شده در میانرودان، معبدی در شهر اریدو^۳ است. این معبد، اتاقی در ابعاد ۴ × ۵ متر با یک فرو رفتگی درگاه مانند در یکی از دیوارها و دارای یک سکوی خشتی میز مانند به عنوان میز هدایا در مقابل در ورودی بود و بر روی یک سکوی طبیعی که ۱۵ متر از زمین‌های اطراف بلندتر بود، ساخته شده بود. این معبد برای خدای حکمت و آب شیرین ساخته شد و در دوره‌های بعد باز سازی و بزرگتر و الگویی برای ساخت معابد بعدی شد. (تصویر ۱)

از همان آغاز شکل‌گیری تمدن میانرودان، تندیس‌ها، با هدف‌های آیینی ساخته شدند. تا کنون تعداد قابل توجهی تندیس انسانی، جانوری و موجودات خیالی از مواد گوناگون (گل، گچ، سنگ، فلز و عاج) به دست آمده‌اند که از نظر ساخت کیفیت‌های مختلفی دارند و مظهر زمینی ایزدان و الهه‌ها و حاکمان و نیایشگران در حالت‌های ایستاده و نشسته ساخته شده‌اند. نیایشگران معمولاً ایستاده و دست به سینه مجسم شده‌اند. در ساخت این تندیس‌ها کمتر به جزئیات توجه شده و بیشتر به بالا تنه و چشم‌ها تأکید شده است. یکی از هنرمندان‌ترین آن‌ها، سردیس زنانه‌ای از مرمر سفید است که احتمالاً به ایزد بانویی تعلق دارد و بسیار خوش ساخت است و به احتمال زیاد حفره چشم‌ها و ابروها با ماده‌ای رنگین‌تر صیقل شده بوده‌اند. لب و چانه با ظرافت حجم بردازی شده و برجستگی نرم گونه‌ها که با نگاه خیره و بزرگ چشم‌ها همراه شده، حالتی از قدرت و حساسیت را به وجود آورده است (تصویر ۲).

تصویر ۱- نقشه معبد اریدو، حدود ۲۵۰۰ قبل از میلاد، جنوب عراق

تصویر ۲- سر زن از سنگ مرمر، اوروک، حدود ۳۰۰۰ تا ۲۳۰۰ پیش از میلاد، موزه عراق

۱- Ashurbanipal

۲- Hammurabi

۳- Eridu

۲-۲- هنر سومر

تصویر ۳- معبد آنو، شهر اوروک، حدود ۳۵۰۰-۳۰۰۰ قبل از میلاد، جنوب عراق

تصویر ۴- معبد (زیگورات) اور و ماکت آن، حدود ۲۰۳۰ سال پیش از میلاد، جنوب عراق

از دوره سومر آثار قابل توجهی مانند آثار معماری، پیکره، مٔهر و گِل نوشته باقی مانده است. معروفترین معابد این دوره معبد آنو^۱ (تصویر ۳) در شهر اوروک^۲ و معبد خدای ماه^۳ (تصویر ۴) در شهر اور است. معبد اوروک بر روی یک سکوی مصنوعی به ارتفاع ۱۳ متر ساخته شده و به دلیل داشتن اندود سفید، به معبد سفید نیز شهرت دارد. باستان شناسان در موقع کشف آن را زیگورات^۴ نامیدند. زیگورات در زبان بابلی به معنی کوه بلند و از نظر سومری‌ها سرچشمه زندگی بود، به همین خاطر سومری‌ها معابد خود را به شکل کوه می‌ساختند و بر این تصور بودند که با ساختن زیگورات‌های بلند ارتباط انسان با خدا آسان می‌شود. زیگورات به بنای بزرگ طبقه طبقه‌ای گفته می‌شود که ابعاد هر طبقه آن از طبقه پایین‌تر کمتر باشد. معبد اور برای خدای ماه ساخته شده و سالم‌ترین و بزرگترین زیگورات بجای مانده در میانرودان است. این معبد دارای سه طبقه بود که اتاق نیایش بر روی طبقه سوم ساخته شده بود و رسیدن به اتاق معبد از سه رشته پله مقدور بود.

تندیس‌های معبد ابو^۵ در تل آسمر انگیزه‌های ساخت چنین آثاری را در هنر و مذهب سومریان بیان می‌کنند. در این معبد تعدادی تندیس از جنس سنگ مرمر در اندازه‌های مختلف کشف شد. بزرگترین آن‌ها تندیس ابو (ایزد رویش گیاه) است که ۷۵ سانتی‌متر ارتفاع دارد. به عقیده سومریان خدایان در قالب تندیس خود حضور دارند و نیایشگران نیز می‌توانستند برای خود جانشینی داشته باشند

که به جای آن‌ها نیایش کند. صورت و بدن تندیس‌ها بسیار ساده ساخته شده تا از اهمیت چشم‌ها به عنوان دریچه روح که در ساخت آن‌ها بسیار تأکید شده، کاسته نشود. تندیس‌سازان سومری برخلاف تندیس‌سازان مصری که از قالب مکعب برای ساخت تندیس استفاده می‌کردند، تندیس‌های خود را با قالب مخروط و استوانه با بازوها و ساق‌های استوانه‌ای می‌ساختند (تصویر ۵). آثار به دست آمده از قبور سلاطین اور، ما را با ذوق و ظرافت هنر سومری بیشتر آشنا می‌کند، در این قبور آثار مختلفی به دست آمد که دیدنی‌ترین آن‌ها چنگ منقوش است، بر روی دسته چنگ تصاویر طنز گونه‌ای از رفتار

۱- Anu (خدای آسمان)

۲- Uruk

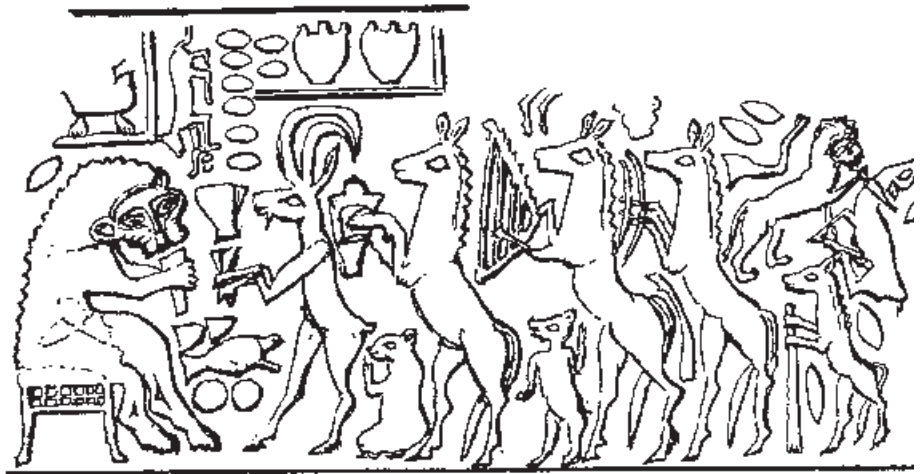
۳- Sin (خدای ماه)

۴- Zigurat

۵- Abu

تصویر ۵- تندیس از جنس سنگ مرمر، ابو و همسرش، تل اسمر، حدود ۲۹۰۰ تا ۲۵۵۰ پیش از میلاد، موزه بغداد
 تصویر ۶- جنگ اور، مقابر سلاطین اور، حدود ۲۶۰۰ پیش از میلاد، موزه دانشگاه فیلادلفیا

تصویر ۷- اثر مهر، پذیرایی از شیر، سومر، حدود ۲۶۵۰-۲۵۵۰ پیش از میلاد

حیوانات نقش شده است (تصویر ۶). مهر سازان نیز هنرمندان ماهری بودند و انواع نقش‌ها را بر روی مهرها حکاکی می‌کردند (تصویر ۷).

۲-۳- هنر اکد

در حدود ۲۴۰۰ قبل از میلاد اقوام سامی نژاد شمال میانرودان به جنوب آمدند و به رهبری سارگون^۱ حکومت اکد را تأسیس کردند. سارگون و جانشینانش خود را پادشاه می‌خواندند و ادعای فرمانروایی بر سراسر میانرودان را داشتند، در زمان اکدی‌ها، هنر سومری وظیفه تجلیل از

۱-Sargon

تصویر ۸- سر حاکم اکدی (احتمالاً سارگون)، مفرغ، از نینوا، حدود ۲۲۰۰ تا ۲۳۰۰ پیش از میلاد، موزه عراق

پادشاه را نیز به عهده گرفت، جالبترین اثر دوره اکدی یک سردیس مفرغی است که چهره پادشاهی قدرتمند را مجسم می‌کند که نگاهی اطمینان بخش و با ابهت دارد (تصویر ۸). از نارام سین^۱ نوه سارگون نیز یک لوح سنگی باقی مانده که در آن پیروزی نارام سین و سپاهش نقش شده است (تصویر ۹).

۲-۴- هنر دوره نوزایی سومر

در زمان تسلط بیگانگان بر بین النهرین یکی از دولت شهرهای سومری به نام لاگاش و به رهبری گودا^۲ استقلال خود را حفظ کرد. گودا حاکمی عمران کننده و مردم دوست بود و در زمان او هنر و معماری سومری تجدید حیات یافت. از گودا تعدادی تندیس سنگی نشسته و ایستاده باقی مانده است که برخی از آنها با ظرافت تمام ساخته شده و در آنها به کشش‌های عضلانی بدن توجه شده است. یکی از زیباترین آنها سردیسی است که هنرمند تلاش کرده، حالت روحانی وی را نشان دهد (تصویر ۱۰). تندیس‌های گودا، مظهر نیایشگری است که با خلوص در مقابل معبود خود قرار گرفته است.

تصویر ۱۰- سر گودا، از سنگ دیوریت، از شهر لاگاش، حدود ۲۱۵۰ پیش از میلاد، موزه بغداد

تصویر ۹- لوح پیروزی نارام سین، سنگ، حدود ۲۳۰۰-۲۲۰۰ قبل از میلاد، موزه لوور پاریس

۱-Naram - sin

۲-Gudea

۵-۲- هنر آشوری

هنر آشوری پس از مدت‌ها اقتباس و تجربه از هنر بابلی و میتانی^۱‌های آسیای صغیر (ترکیه امروزی) که در نقش برجسته‌سازی توانا بودند، سبکی را بنیان گذاشت که منشأ موفقیتهای حجاران در دوره آشور جدید گردید و در زمان آشور نصیر پال دوم تبدیل به هماهنگی بین معماری و هنر تصویری شد. هنر آشوری در زمان آشور نصیر پال و آشور بانپال در معماری کاخ‌ها و نقش برجسته‌های دیواری تجلی یافت. نقش برجسته‌ها اغلب به صحنه‌های جنگ، شکار، محاصره شهرها و قلعه‌ها و مراسم مذهبی اختصاص داشت و شاه همچون قهرمان در همه جا حضور داشت. هنرمندان آشوری در نمایش حیوانات به خصوص صحنه‌های شکار بسیار توانا بودند و حالت‌های گریز و ستیز و مرگ حیوانات را طبیعی و دقیق مجسم می‌کردند (تصویر ۱۱). ولی تندیس‌های انسانی در نقش برجسته‌ها و نقاشی‌های دیواری خشک و رسمی هستند و غالباً سر و پا از دید جانبی و بدن از دید روبرو نشان داده شده است^۲ (تصاویر ۱۲ و ۱۳). در میان مجسمه‌های آشوری، شیران و گاوان بالدار با سر انسان، از همه جالب‌تر هستند. این

تصویر ۱۱- شیر زخمی در صحنه شکار، حجاری روی سنگ، کاخ آشور بانپال، نینوا، حدود ۶۵۰ قبل از میلاد، موزه بریتانیا

تصویر ۱۴- انسان - گاو (گاو مرد بالدار) سنگ مرمر، دروازه کاخ سارگون دوم آشوری در نینوا، ۷۲۱ - ۷۰۵ پیش از میلاد

تصویر ۱۳- دو بزرگ زاده آشوری، بخشی از یک نقاشی دیواری، کاخی در سوریه، حدود ۸۰۰ تا ۸۵۰ قبل از میلاد موزه حلب، سوریه

تصویر ۱۲- یکی از هدیه آورندگان، حجاری روی سنگ مرمر، کاخ سارگون دوم، شهر آشور (خورس آباد کنونی)، حدود ۷۲۰ قبل از میلاد، موزه لوور، پاریس

۱- میتانی‌ها از اقوام شمال بین‌النهرین (آسیای صغیر) و در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۵۰۰ قبل از میلاد از قدرت برخوردار

بودند، آن‌ها در معماری و حجاری توانا بودند و با آشوری‌ها ارتباط داشتند.

۲- اصل تقابل

تندیس‌ها اغلب در دو سوی ورودی کاخ‌ها قرار می‌گرفتند. وظیفه این موجودات حمایت از کاخ‌های سلطنتی و دفع نیروهای شر بود. حجاران انسان - گاوها را با پنج پا بازنمایی کرده‌اند که قصدشان القای حرکت از دید جانبی بوده است (تصویر ۱۴).

۶-۲- هنر بابلی

بابلی‌ها بر جنوب میانرودان مسلط بودند و پایتخت آن‌ها شهر بابل بود. بابلی‌ها دو بار به اوج قدرت رسیدند. نخستین شکوه هنر آن‌ها در دوره بابل قدیم و در زمان حمورابی است که قانون نامه وی که بر روی سنگی مخروطی شکل (لوح سنگی) نقش شده، بسیار مشهور است (تصویر ۱۵). بر روی این لوح حدود ۲۸۲ ماده قانون نوشته شده و در بالای لوح حمورابی در حال دریافت قوانین از خدای خورشید (شمس) است. دومین اوج هنر آن‌ها در دوره بابل جدید و در حدود ۶۰۰ پیش از میلاد است. در این دوره معبد ایشتار و دروازه مشهور آن و برج افسانه‌ای شهر بابل توسط نبوکدنصر^۱ (بخت النصر) ساخته شد. (تصاویر ۱۵ و ۱۶) بابلی‌ها وارث هنر و تمدن سومری‌ها و اکدی‌ها بودند. بابلی‌ها نیز مانند همه ملل قدیم میان هنر و صنعت تفاوتی قائل نبودند. اما هنرمندان از احترام زیادی برخوردار بودند و دولت‌های همسایه همواره خواستار حجاران، نجاران، بنایان و آهنگران بابلی بودند و از آن‌ها در کارهای ساختمانی استفاده می‌کردند. هنر بابلی همچون هنر سومری - اکدی در خدمت مذهب و حکومت بود و هنرمندان به ساخت و تزیین معابد، تجسم خدایان و بازنمایی حکام و کارگزاران حکومت می‌پرداختند. بابلی‌ها در ساخت آجرهای لعاب‌دار بسیار توانا بودند و نمونه کار برجسته آن‌ها آجرهای لعاب‌دار منقوش دروازه ایشتار است که از جمله شاهکارهای هنری جهان باستان محسوب می‌شود (تصویر ۱۷).

تصویر ۱۵ - قانون نامه حمورابی، لوح سنگی، ارتفاع ۲۱۵ سانتی‌متر، حدود ۲۷۵۰ قبل از میلاد، موزه لوور، پاریس

تصویر ۱۷ - آجر لعاب‌دار، کاخ نبوکدنصر، بابل، حدود ۵۷۵ قبل از میلاد. موزه باستان‌شناسی استانبول

تصویر ۱۶ - بازسازی دروازه ایشتار، بابل، حدود ۵۷۵ پیش از میلاد، موزه دولتی برلین

جدول گاهنگاری دوره‌ها و سلسله‌های میانرودان (بین النهرین)

آثار	زمان (پیش از میلاد)	جنوب	شمال	دوره یا سلسله
	۹۱۲ - ۶۱۲		×	آشور جدید
	۱۲۰۰ - ۹۱۲		×	آشور میانی
	۲۰۰۰ - ۱۲۰۰		×	آشور قدیم
	۷۰۰ - ۵۳۹	×		بابل جدید
	۱۲۰۰ - ۷۰۰	×		بابل میانی
	۱۶۰۰ - ۱۲۰۰	×		
	۱۸۰۰ - ۱۶۰۰	×		بابل قدیم
	۲۰۰۴ - ۱۸۰۰	×		ایسین - لارسا
	۲۱۱۱ - ۲۰۰۴	×		نوزایی سومر (اور سوم)
	۲۳۳۴ - ۲۲۰۰	×	×	اکد
	۲۹۰۰ - ۲۴۰۰	×		سومر (سلسله‌های قدیم)
	۲۵۰۰ - ۲۷۰۰	×		پیش از سومر: عبید، اوروک، جمدت نصر

- ۱- چه عواملی باعث شکل‌گیری شهرها در میانرودان شد؟
- ۲- مردم میانرودان با چه مشکلاتی روبرو بودند؟
- ۳- چرا مردم بین‌النهرین جهان را بی‌ثبات تصور می‌کردند؟
- ۴- معابد چه نقشی در هنر بین‌النهرین داشتند؟
- ۵- معابد سومری به چه شکل ساخته شده‌اند؟
- ۶- تندیس‌های تل‌اسمر دارای چه ویژگی‌هایی است؟
- ۷- هنر آکدی دارای چه ویژگی خاصی است؟
- ۸- صورت‌گودا و سارگون دارای چه خصوصیتی هستند؟
- ۹- نقوش حیوانی و انسانی در حجاری‌های آشوری چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟
- ۱۰- هنر آشوری و بابلی چه تفاوت‌هایی دارند؟

هنر مصر

هدف‌های رفتاری: پس از پایان این فصل از دانش‌آموز انتظار می‌رود که

تواند:

- ۱- عوامل زیست محیطی مؤثر بر هنر مصر را نام ببرد.
- ۲- لوح نارمر را شرح دهد.
- ۳- خصوصیات هنر مصر را شرح دهد.
- ۴- اصول پیکره سازی مصری را بیان کند.
- ۵- روش ساخت مقبره‌ها را در دوره سلسله‌های اولیه شرح دهد.
- ۶- اهرام سه گانه را توضیح دهد.
- ۷- هدف از ساخت تندیس برای مردگان را بیان کند.
- ۸- موضوع کتاب مردگان را بیان کند.

۱- طبیعت و تاریخ

هرودوت در حدود ۲۶۰۰ سال پیش مصر را هدیه رود نیل نامیده، زیرا سرزمین مصر تقریباً بدون باران است. سطح آب رود نیل که همچون شریان حیاتی مصر است، در فصول مختلف سال به طور منظم بالا و پائین می‌رود و این تغییرات تأثیر زیادی در فرهنگ، مذهب و هنر مصری‌ها داشته است. یکی از دلایل تغییر ناپذیری تمدن و هنر مصر در طی ادوار مختلف همین تغییرات فصلی سطح آب است. تاریخ مصر از زمانی آغاز می‌شود که آن‌ها خط را ابداع کردند و تاریخ آن‌ها از حدود ۳۱۰۰ پیش از میلاد آغاز و تا سال ۳۳۲ پیش از میلاد ادامه می‌یابد. در طی این مدت، ۳۱ سلسله بر مصر حکومت کردند. مورخان تاریخ مصر را به سلسله‌های اولیه، قدیم، میانه و جدید تقسیم می‌کنند.

۲- میراث هنر مصر

مصریان باستان میراث هنری ارزنده‌ای از خود به یادگار گذاشتند که با هنرهای دیگر تمدن‌های جهان تفاوت دارد، آن‌ها همیشه جلوه‌های خوب زندگی را در آثارشان منعکس می‌کردند و برای زنده‌نمایی پیکره‌ها از رنگ‌های قراردادی، قرمز، زرد، آبی، سبز، سیاه و سفید استفاده می‌کردند. نقاشی‌ها و نقوش برجسته آن‌ها دو بعدی و توصیفی است. طبق سنت آن‌ها باید شاخص‌ترین نمای هر چیز نمایش داده شود. از این رو در نقاشی‌های افراد مهم، سر با نمای نیم رخ، اما با چشم‌ها و شانه‌ها از روبرو، سینه‌ها از نیم رخ، کمر و کفل در نمای سه رخ، و پاها از نیم رخ و در حالتی آرام و با وقار نشان داده شده‌اند، ولی افراد فرودست پرتحرک و زنده هستند. هنر مصری هنر محافظه کار، ایستا و با دوامی است که در طول تاریخ خود یکسان مانده است. هنر مصری به خاطر استفاده آگاهانه از هندسه در معماری، شیوه تندیس‌سازی، خوشنویسی (خط هیروگلیف، تصویر ۱)، ساخت تالارهای ستون‌دار، سال شماری شمسی بر تمدن‌های یونان و روم و دیگر تمدن‌های خاورمیانه تأثیر گذار بوده است.

تصویر ۱- خط تصویری هیروگلیف، مقبره رامسس اول، ۱۲۹۰ پیش از میلاد، مصر

۳- تاریخ هنر سلسله‌های مصر

۳-۱- سلسله‌های اولیه

با شروع سلسله‌های اولیه، هنر حجاری، تندیس‌سازی و نقاشی شکوفا شده و در ساخت مصنوعات هنری، قواعدی پایه‌گذاری شد، بطور مثال در حجاری و تندیس‌سازی همیشه پای چپ جلوتر است. مهمترین اثر هنری این دوره که برای شناخت خصوصیات هنر مصر مناسب است یک لوح سنگی است که به شاه نارمر^۱ نسبت داده می‌شود. نقش‌کنده کاری شده در دو سوی این لوح به یک رویداد سیاسی اشاره دارد و گویای اتحاد مصر علیا و سفلی توسط نارمر است (تصویر ۲).

در این دوره ساخت مقبره اهمیت یافت. مقبره‌ها را به صورت حفره‌های مستطیل شکل می‌ساختند و متوفی را داخل آن قرار داده و روی آن‌را با سقف چوبی پوشانده و درون آن هدایا و لوازم زندگی برای جهان بعد از مرگ قرار داده و سطوح داخلی آن‌را با نقاشی و حجاری تزیین می‌کردند.

تصویر ۲- لوح سنگی (پشت و رو) منسوب به نارمر، حدود ۳۱۰۰ پیش از میلاد، بلندی ۶۲ سانتی متر، موزه مصر، قاهره

۳-۲- سلسله‌های قدیم

هنر سلسله‌های قدیم با پادشاهی زوسر آغاز می‌شود و جانشینان او بزرگترین مقبره‌ها را که به اهرام سه گانه شهرت دارند، در جیزه ساختند (تصویر ۳). بزرگترین و کهن‌ترین آن‌ها هرم خثویس^۲ است و حدود ۱۷۹ متر ارتفاع دارد. هرم دوم، هرم خفرن^۳ است که تندیس مشهور ابوالهول (پدترس)

۱- Narmer

۲- این هرم به خوفو هم شهرت دارد که تاریخ آن حدود ۲۵۷۰ پیش از میلاد است.

۳- این هرم به خفرع هم شهرت دارد که تاریخ آن حدود ۲۵۳۵ پیش از میلاد است. (Khephren)

تصویر ۵- تندیس جویی، حدود ۱۹۵۰ ق.م، سلسله‌های قدیم

تصویر ۴- تندیس انسان - شیر (ابوالهول) و نمای هرم خنوپس در پشت، جیزه، مصر، حدود ۲۵۳۰ پیش از میلاد

تصویر ۳- اهرام ثلاثه، جیزه، بین ۲۵۷۰ تا ۲۵۰۰ پیش از میلاد

نگهبان هرم‌ها با سر انسان و بدن (انسان - شیر)، در نزدیکی آن قرار دارد (تصویر ۴) و هرم سوم متعلق به موکرینوس^۱ است. بدنه این هرم‌ها با سنگ‌های صاف ساخته شده و اتاق تدفین در داخل آن قرار دارد.

هنر این دوره حالتی حماسی و شاعرانه دارد و در کلیه زمینه‌ها به اوج می‌رسد. آثار هنری براساس یک نقشه از پیش تعیین شده ساخته شده و قواعد هندسی به دقت در آن رعایت می‌شد.

تندیس‌های این دوره در نگاه اول خشک و بی‌روح جلوه می‌کنند اما باید توجه داشت که در نظر مصریان زیبایی امری باطنی است. آن‌ها برخلاف یونانی‌ها به زیبایی ظاهری توجه نداشتند و هدف آن‌ها ایجاد نظم، استقامت و روح ابدی در مواد جامد و بی‌روح بود. در مصر، هنر تندیس‌سازی مانند دیگر هنرها جنبه مذهبی داشت. مصریان به زندگی ابدی در جهان بعد از مرگ باور داشتند و معتقد بودند که روح در موقع مرگ، بدن را ترک و در جهان دیگر مجدداً در جسم متوفی حلول می‌کند و چون جسم انسان فانی است، مصریان برای متوفی پیکره‌ای بدلی از جسمی سخت (معمولاً سنگ خارا) می‌ساختند تا روح که در نزد مصریان "کا" نام داشت در جسم بدلی حلول کند و در جهان دیگر به حیات خود ادامه دهد. هنرمندان مصری در ساخت تندیس‌ها شبیه‌سازی نمی‌کردند اما برای شناخت صاحب تندیس نام وی را می‌نوشتند. شکل کلی تندیس‌ها ترکیبی از نیم‌رخ و تمام رخ و اکثراً مکعبی و استوانه‌ای شکل‌اند. تندیس‌های ایستاده در حالت خبردار و پای چپ مردان همیشه در جلو پای راست قرار دارد (تصاویر ۵ و ۶) اما پاهای زنان به هم چسبیده و یا کمی از هم فاصله دارند و معمولاً بالاتنه دقیق‌تر ساخته می‌شد. هنرمندان مصری مانند میان‌رودانی‌ها در جانورنگاری از طبیعت‌گرایی پیروی می‌کردند که نمونه برجسته آن‌ها غایب‌های مدم^۲ است (تصویر ۷).

تصویر ۶- بزرگ زاده مصری، حدود ۲۷۵۰ پیش از میلاد، نقش برجسته روی چوب، بلندی ۱۱۴ سانتی‌متر، موزه مصر، قاهره

در زمان حکومت خفرن، تندیس‌سازی به اوج خود می‌رسد. پیکره کاتب نشسته از آثار برجسته زمان وی است، که سیمایی بسیار زنده و جاندار دارد و آماده شنیدن مطالب برای نوشتن است (تصویر ۸).

۱- تاریخ این هرم، حدود ۲۵۰۰ پیش از میلاد است.

تصویر ۸- کاتب نشسته، سنگ آهک، بلندی ۵۳ سانتیمتر، دوره پادشاهی قدیم، حدود ۲۵۰۰ پیش از میلاد، موزه لوور، پاریس

تصویر ۷- غازهای مدم، سلسله چهارم، حدود ۲۵۵۰ پیش از میلاد، نقاشی دیواری داخل مقبره، بلندی تقریباً ۴۵ سانتی متر، موزه مصر، قاهره

۳-۳- سلسله‌های میانی و جدید

در دوره سلسله‌های میانه آثاری چون گذشته به وجود نیامدند اما با شروع سلسله‌های جدید شکوه تازه‌ای در هنر به وجود می‌آید و باید این عصر را دوره طلایی معبدسازی تلقی کرد یکی از یادمان‌های برجسته این دوره معبد «حت شپ سوت»^۱ در دیرالبحری است (تصویر ۹).

دو تن از حاکمان این دوره، اخناتون^۲ و توت عنخ آمون^۳ بسیار مشهور هستند. اخناتون تلاش می‌کرد از قیود سنتی بکاهد و در پی این تلاش، هنرمندان نیز از آزادی محدودی برخوردار شدند و آثاری را خلق کردند که در آن‌ها واقع‌گرایی و طبیعت‌گرایی به چشم می‌خورد که نمونه آن سر اخناتون است (تصویر ۱۰). اما شهرت توت عنخ آمون به دلیل مقبره اوست که دست نخورده کشف شد. در ماسک طلایی روی صورت او آزادی حرکت و حالت به چشم می‌خورد (تصویر ۱۱). از دیگر آثار سلسله‌های جدید، نقاشی‌های دیواری درون مقبره هاست. نقاشی‌های دیواری و نقوش روی کاغذ پاپیروس^۴، مراحل زندگی بعد از مرگ را نشان می‌دهند که به نام

تصویر ۹- معبد حت شپ سوت در دیرالبحری، حدود ۱۴۸۰ پیش از میلاد

۱- Hatshepsut

۲- Akhenaten

۳- Tutankhamun

۴- پاپیروس (Papyrus) نوعی گیاه از انواع گیاه نی به شمار می‌رود که مصری‌ها از آن کاغذ می‌ساختند.

تصویر ۱۱- ماسک زرین تابوت توت عنخ آمون، ارتفاع ۵۴ سانتی متر، ۱۳۲۵ ق.م، موزه قاهره، مصر

تصویر ۱۰- سر اخناتون، سلسله‌های جدید، ارتفاع ۲۶ سانتی متر، ۱۳۴۰ ق.م، برلین

کتاب مردگان شهرت یافته است (تصویر ۱۲).

آخرین فرمانروایان قدرتمند مصر، رامسس دوم و سوم هستند که بار دیگر مصر را به اوج قدرت رساندند. یادگار برجسته معماری عهد آن‌ها کاخ‌ها و معبد آمون در الاقصر است که دارای سردر، تالارهای ستوندار و حیاط است (تصویر ۱۳).

مصری‌ها در زیورسازی و هنرهای تزئینی هم توانا بودند و موضوع اغلب آثار تزئینی آن‌ها برگرفته از گیاهان کنار رود نیل به‌ویژه نیلوفر و پایروس بود.

تصویر ۱۲- بخشی از کتاب مردگان، نقاشی دیواری داخل مقبره، ۱۳۹۰ پیش از تصویر ۱۳- ستون‌های معبد رامسس دوم، حدود ۱۲۶۰ ق.م میلاد، سلسله‌های جدید

- ۱- تغییرات فصلی رود نیل چه تأثیری بر هنر مصر داشت؟
- ۲- مصری‌ها در چه مواردی بر تمدن‌های دیگر تأثیر گذار بودند؟
- ۳- لوح نارمر بیانگر چه موضوعی است؟
- ۴- خصوصیات تندیس‌های مصر چه بود؟
- ۵- مصری‌ها برای چه منظوری برای افراد متوفی تندیس می‌ساختند؟
- ۶- تندیس کاتب نشسته دارای چه خصوصیتی است؟
- ۷- اخناتون چه تأثیری بر هنر مصر داشت؟
- ۸- موضوع نقاشی‌های کتاب مردگان چیست؟
- ۹- یادگار برجسته دوره رامسس دوم و سوم چه بود؟